

ברגן-בלזן

(Bergen-Belsen), מחנה שמלא תפקידים מיוחדים ברשת מחנות הריכוז בגרמניה הנאצית. ברגן-בלזן נמצא בסקסוניה התחתית שבצפון גרמניה, ליד העיר צלה (Celle). באפריל 1943 הוקם מחנה ברגן-בלזן רשמית כמחנה מעצר (Aufenthaltslager) למיועדים לחילופים בגרמנים שבמדינות בעלות-הברית, ששלטונות גרמניה הנאצית היו מעוניינים להחזירם לגרמניה. לשם בניית המחנה פונה חלק מהמחנה שהיה במקום לשבויי מלחמה, שטאלאג (Stalag) 311.

מראשיתו היה מחנה ברגן-בלזן כפוף למדור D של ה'משרד הראשי למשק ולמנהל של הס"ס, שטיפל במחנות ריכוז. המפקד הראשון של המחנה היה האופטשטורמפירר (אחר-כך שטורמבנפירר) אדולף האס.

לשם בניית המחנה הועברו לברגן-בלזן 500 אסירים יהודים ממחנות בוכנולד ונצוילר. האסירים-הבונים לא היו מיועדים לחילופין, אלא השתייכו ל"קומנדו הבנייה" (Baukommando) שעליו הוטלו עבודות בנייה להכשרת קליטתם של המיועדים לכאורה לחילופין. ב-18 החודשים הראשונים לקיומו של מחנה ברגן-בלזן קמו חמישה מחנות משנה, מבודדים זה מזה, ואלה הם:

1. מחנה האסירים (Häftlingslager), ובו היו כלואים 500 האסירים הראשונים

שהובאו לבניית המחנה. זה היה מחנה המשנה הראשון בברגן-בלזן, התנאים בו היו הגרועים ביותר והתמותה הגבוהה ביותר. ב-23 בפברואר 1944 פורק מחנה משנה זה והמעטים שעדיין שרדו בו הועברו למחנה זקסנהאוזן.

2. המחנה המיוחד (Sonderlager). באמצע יוני 1943 הועברו למחנה זה בשני

משלוחים כ-2,400 יהודים מפולין (רובם מורשה, מלבוב ומקרקוב), בעלי תעודות (Promesas) של מדינות שונות, בעיקר של מדינות דרום אמריקניות. בסוף אוקטובר 1943 נשלחו 1,700 מהם לאושוויץ ומיד נרצחו כולם. בתחילת 1944 נשלחו לאושוויץ עוד 350 אסירים ומיד נרצחו גם הם. במחנה נשארו כ-350 אסירים, ביניהם 266 בעלי רשיונות עלייה לארץ-ישראל, 34 אזרחי ארצות הברית וכ-50 בעלי מסמכים של מדינות דרום אמריקניות. האסירים הללו לא הוצבו לקבוצות עבודה, ולא אופשר להם מגע כלשהו עם אסירים בשאר חלקי המחנה.

3. מחנה הניטרלים (Neutralenlager). במחנה זה היו שני צריפים ובהם שוכנו

כ-350 אסירים יהודים, שהועברו לשם מסוף יולי 1944 עד ראשית מרס 1945. היו אלה בעלי אזרחות של ארצות ניטרליות, ביניהם 155 אזרחי ספרד, 105

אזרחי תורכיה, 35 אזרחי ארגנטינה ו- 19 אזרחי פורטוגל. התנאים במחנה משנה זה היו, באופן יחסי, טובים יותר מהתנאים בשאר חלקי מחנה ברגן-בלזן. האסירים לא הוצבו לעבודה, נהנו מתזונה ותברואה טובים יותר וגם יחס אנשי הס"ס לאסירים היה פחות אכזרי מאשר בשאר מחנות משנה.

4. מחנה הכוכבים (Sternlager), היה מחנה המשנה הגדול ביותר ובו 18 צריפים. שוכנו בו אסירים יהודים המיועדים לכאורה לחליפין (Austauschjuden). הם לא קיבלו לבוש של אסירי מחנות ריכוז, הותר להם ללבוש את בגדיהם, אך חויבו לשאת את הטלאי הצהוב (מגן-דוד; מכאן השם 'מחנה הכוכבים'). היתה במחנה הפרדה, בצריפים שונים, בין נשים לגברים, אבל נתאפשרו פגישות של בני משפחות. רוב העצירים במחנה הכוכבים היו יהודים מהולנד. מינואר עד ספטמבר 1944 הגיעו לברגן-בלזן ממחנה וסטרבורק שבהולנד שמונה משלוחים, ובהם 3,670 נפש שהוגדרו כמיועדים לחליפין.

במחצית הראשונה של שנת 1944 הגיעו לשם גם משלוחים קטנים של אסירים יהודים מארצות שונות, וביניהם כ-200 יהודים מטוניס, מטריפולי ומבנגאזי, שעד אז היו במחנה פוסולי די קרפי (Fossoli di Carpi) באיטליה. ממחנה דרנסי שבצרפת הגיעו כ-200 נשים יהודיות, שבעליהן היו חיילים צרפתים בשבי הגרמנים, וכמה מאות יהודים מיוגוסלביה ומאלבניה. לפי המיפקד ביום 31 ביולי 1944 היו במחנה הכוכבים 4,100 אסירים יהודים שהוגדרו כמיועדים לחליפין.

5. מחנה ההונגרים (Ungarmlager), הוקם ב-8 ביולי 1944. למחנה משנה זה הועברו 1,681 יהודים מהונגריה. היה זה משלוח שאירגן רז"ה ישראל קסטנר. גם האסירים האלה הורשו ללבוש את בגדיהם האזרחיים, אך חויבו לשאת עליהם את הטלאי הצהוב.

רק אסירים יהודים מעטים שהובאו לברגן-בלזן המיועדים לחילופין אכן זכו להשתחרר במסגרת מיבצעי החילופין. ב-10 ביולי 1944 הגיעו לנמל חיפה בארץ-ישראל 222 יהודים בעלי רשיונות עלייה לארץ-ישראל; ב-21 באוגוסט 1944 הגיעו לשווייץ 318 יהודים ממחנה ההונגרים; בדצמבר 1944 הגיעו 1,365 האחרים, וב-25 בינואר 1945 הגיעו 136 יהודים בעלי מסמכים של מדינות אמריקה הלטינית.

הפיכת ברגן-בלזן למחנה ריכוז. ממרס 1944 הפך ברגן-בלזן בהדרגה למחנה ריכוז. לשם התחילו הגרמנים להעביר ממחנות ריכוז אחרים אסירים, שהוגדרו כחולים שאינם כשירים לעבודה (Arbeitsunfähige). בסוף מרס 1944 הגיע המשלוח הראשון ובו 1,000 אסירים חולים ממחנה דורה. הם שוכנו בצריפים בחלק חדש במחנה, בלי שמיכות, בתנאי

התברואה הגרועים ביותר, ובלי טיפול רפואי כלשהו, וקיבלו מנות מזון זעומות ביותר. כתוצאה מכך מתו בתוך זמן קצר מאוד כמעט כול האסירים, ורק 57 מאותם 1,000 אסירים שרדו ביום שחרור המחנה. עד סוף שנת 1944 הוסיפו להגיע למחנה משלוחי אסירים יהודים (רובם מהונגריה) ממחנות שונים, שהוגדרו כלא כשירים לעבודה. רובם שוכנו בשטח מחנה משנה האסירים הקודם. שם היו התנאים הקשים ביתר והתמותה הגדולה ביותר. מבין כמה אלפים (המספר המדויק אינו ידוע) שהובאו לחלק זה של המחנה בשנת 1944 מתו בחודשים אפריל-יוני בלבד 820 אסירים. למחנה משנה זה הובאו ממחנה דורה אסירים פליליים גרמניים, והם מילאו תפקידים של זקני הצריפים

(Blockälteste) וקאפו. בעלי התפקידים הללו התייחסו באכזריות רבה מאוד לאסירים היהודים והחמירו בצורה ניכרת מאוד את מצבם. האסירים סבלו גם מיחס סדיסטי של רופא המחנה אוברשטורמפירר ד"ר קרל יגר, שהכריח את האסירים לרוץ ריצות בלתי פוסקות. בחודשי קיץ 1944 נרצחו במחנה כ- 200 אסירים בזריקות פנול.

באוגוסט 1944 נבנה חלק חדש במחנה, מחנה הנשים, ובו 12 צריפים. לחלק זה של המחנה הועברו כ-4,000 אסירות יהודיות מהונגריה ומפולין. אחרי שהייה קצרה במחנה זה הועברו האסירות לעבודה כפייה בתת-מחנות של בוכנוולד ופלוסנברג. רובן הגדול הוחזרו לברגן-בלזן אחרי שחלו או נחלשו בעבודת כפייה במחנות אחרים. בחודשים ספטמבר-אוקטובר 1944 הגיע משלוחי אסירים יהודים ממחנה פלשוב וכ-3,000 אסירות יהודיות מאושוויץ. אסירים אלה שוכנו במחנה הכוכבים בצריפים מיוחדים שהוקמו בשבילם, בלי מים, שירותים ומיטות. בין אסירות אלה היתה אנה פרנק ואחותה מרגוט. במרס 1945 מתו שתיהן במגיפת הטיפוס שפקדה את המחנה.

ב- 2 בדצמבר 1944 מונה למפקד המחנה האופטשטורמפירר יוזף קרמר, במקום אדולף האס. לפי המיפקד באותו היום היו בברגן-בלזן 15,257 אסירים, בהם כ-8,000 נשים. מעשיו הראשונים של קרמר היו קשורים בהפיכת ברגן-בלזן, סופית ורשמית, למחנה ריכוז. שרידי המינהל העצמי של האסירים במחנה הכוכבים חוסלו. ובמקום המינהל העצמי מונו בעלי תפקידים, זקני צריפים וקאפוס, כנהוג בשאר מחנות ריכוז. הידרדרות מוחלטת בתנאי האסירים בברגן-בלזן באה עם העברתם של רבבות אסירים במסגרת צעדות המוות, בעת פינוי מחנות ריכוז במזרח. וכך הגיעו בצעדות המוות כ-20,000 אסירות מאושוויץ ותת-מחנות של בוכנוולד. אסירות אלה בחלקן עברו דרך מחנה גרוס-רוזן. בחודשים ינואר-מרס 1945 הגיעו בצעדות המוות גם אלפי אסירים, גברים ממחנות זקסנהאוזן ובוכנוולד. מיפקדת ברגן-בלזן לא עשתה צעדים כלשהם לקליטת אסירים אלה. רובם שוכנו תחת כיפת השמיים, בלי מים ואוכל. במחנה השתררה אנדרלמוסיה ובמהרה פשטה מגיפת הטיפוס. בחודש מרס 1945 בלבד מתו במחנה 18,168 אסירים. מתחילת ינואר עד אמצע אפריל 1945 מתו כ- 35,000 בני אדם.

ב-15 באפריל 1945 שוחרר המחנה בידי הצבא הבריטי. במחנה היו כ-60,000 אסירים, רובם הגדול חולים במצב קשה. בשטח המחנה היו מוטלות גוויותיהם של אלפים רבים שעדיין לא נקברו. החיילים הבריטים הוכו בתדהמה למראה עיניהם. הצבא הבריטי לא היה ערוך לפעולות ההצלה בהיקף הנדרש. בחמשת הימים הראשונים שאחרי השחרור מתו 14,000 נפש, שלא ניתן היה להצילם. עוד 14,000 מתו במרוצת השבועות הבאים, למרות המאמצים להביא עזרה ולהציל את חיי הגוועים.

מחנה עקורים. אחרי השחרור הוקם בברגן-בלזן מחנה עקורים, ובעזרת חיל הרפואה הבריטי החלו פעולות שיקום. מחנה העקורים התקיים עד שנת 1951. האסירים המשוחררים, בהנהגתו של יוסף רוזנזפט ובסיוע מוסדות ואישים שבאו לעזרה, הצליחו לארגן פעילות חברתית, תרבותית ופוליטית עניפה.

המשפט. מ-17 בספטמבר 1945 עד 17 בנובמבר 1945 התקיים בלינבורג (Lüneburg) שבגרמניה, בפני בית משפט צבאי בריטי, משפטם של 48 אנשי סגל מחנה ברגן-בלזן, ביניהם 16 נשים. 11 מבין הנשפטים נדונו למוות, ביניהם מפקד המחנה יוזף קרמר, וב-12 בדצמבר 1945 הוצאו להורג.